

Boomvormig vertakt Fraai haarmos

Chris Buter

Nadat in de afgelopen jaren, min of meer regelmatig, vertakt haarmos uit het *Polytrichum commune*-complex werd gevonden (Kruijer et al. 2006), nu eerstmaals ook *Polytrichum formosum* en dat eveneens rijkelijk boomvormig vertakt, d.w.z. met drie of meer zijtakken.

Deze planten werden aangetroffen tijdens de inventarisatie van de mosflora van de Alphensche Bergen, een natuurgebied ten westen van de Gemeente Alphen (N.B.), km-vak 122-388, op 3 september 2007. Vervolgens werd op 6 september 2007 wederom een bestand van vertakt Fraai haarmos aangetroffen maar nu tijdens een veldwerkdag t.b.v. de inventarisatie van de mosflora van het natuurgebied 'De Moerputten' ten westen van Den Bosch in km-vak 146-410.

Het aantreffen van meerdere bestanden, op een dergelijk grote afstand van elkaar (meer dan 40 km.) lijkt een eenmalig toeval te kunnen uitsluiten. Derhalve lijkt het zeer aannemelijk dat e.e.a. genetisch bepaald is.

Boomvormig vertakte *P. formosum* was tot dusver onbekend, althans in de beschikbare literatuur is daaromtrent niets beschreven en voor zover kon worden nagegaan ook niets over gepubliceerd op enigerlei andere wijze.

Kanttekening hierbij: de in Touw & Rubers (1989), bij de betreffende soort gestelde opmerking "stengels bijna nooit vertakt", betreft hoogstwaarschijnlijk slechts eenvoudig gevorkte vertakkingen. In de Nederlandse herbaria werd dan ook geen rijker vertakt materiaal aangetroffen.

Gezien de eerdere ervaringen met boomvormig vertakte planten uit het *P. commune*-complex dient gesteld te worden dat de overeenkomsten wel zeer opmerkelijk zijn.

Morfologie

Bestanden binnen het natuurgebied De Alphensche Bergen min of meer kussen-vormig en in tegenstelling tot normale bestanden compact tot zeer compact. Planten aan de randen tot ca. 6 cm lang, in het midden

van de kussens tot bijna 20 cm lang, (e.e.a. waarschijnlijk het gevolg van licht-concurrentie). Op grond van de aanwezige groeizones kan de leeftijd op ca. 5 jaar gesteld worden. Een aantal planten was fertiel, d.w.z. sporenkapsels aanwezig. De apofyse van de kapsels is geleidelijk verdikt tot een kegelachtige voet en is dus zeker niet schijfvormig. Het theca zelf is vier- tot vijfkantig en ook voor wat betreft de overige kenmerken voldoen de planten aan de gegeven beschrijving voor de soort *P. formosum*. Het enige waardoor de betreffende planten afwijken is dus de vertakking. Evenals dat eerder ook bij de vertakte planten uit het *P. commune*-complex plaatsvond werd ook nu onderzocht of de vertakkingen mogelijk het gevolg konden zijn van vraat/maaischade of schimmelinfectie, hetgeen niet het geval bleek te zijn. De planten gaven overigens in elk opzicht een vitale indruk.

De planten uit het gebied De Moerputten waren minder fors, lengtes tot ca. 6 cm en sporenkapsels ontbraken, maar verder identiek aan de hiervoor beschreven planten. De leeftijd moet in dit geval op ca. 3 jaar geschat worden.

Nadere beschouwing van de vertakkingen leerde dat deze aanvankelijk soms eenvoudig gevorkt is en dat deze vertakkingswijze zich voortzet waarna de zijtakken zich 'kronen' met meerdere zijtakken (tot 9 geteld) en kunnen dus met recht boomvormig genoemd worden.

Het gevolg van e.e.a. is dicht bebladerde (soms) knopvormige stengeltoppen. Het zijn met name deze stengels die de betreffende zoden (zeer) compact maken en de aanwezigheid van vertakte stengels verraden.

Habitat

De vertakte planten uit het *P. commune*-complex lijken enigermate gebonden aan schrale, vochtige tot natte standplaatsen. Voor de vertakte vorm van *P. formosum* lijkt zulks evenwel niet het geval te zijn.

Figuur 1. Boomvormig vertakt Fraai haarmos (*Polytrichum formosum*) (foto's: Bart Horvers).

De standplaatsen binnen De Alphenische Bergen betreffen een licht aflopende middenberm (tussen vrij diepe voertuigsporen) van een bospad. De overige groeiplaatsen betreffen een glooiende zijberm van een bospad op enige afstand van de eerste groeiplaats. De grondsoort ter plekke is dekzand. Beide locaties zijn enigermate beschaduwde en afhankelijk van neerslag kunnen de standplaatsen als vochtig tot vrij droog gekwalificeerd worden; plasvorming door gestagneerd water lijkt in ieder geval te kunnen worden uitgesloten.

De groeiplaats binnen het gebied De Moerputten is in dit opzicht duidelijker. Hier werd dit mos aangetroffen boven op de voormalige spoordijk, (momenteel fietspad) bekend onder de naam Halve zolenpad), tussen de stenen van het ooit functionele ballastbed. Dus zeker geen substraat dat vocht

kan vasthouden. De betreffende locatie is wel enigermate beschaduwde.

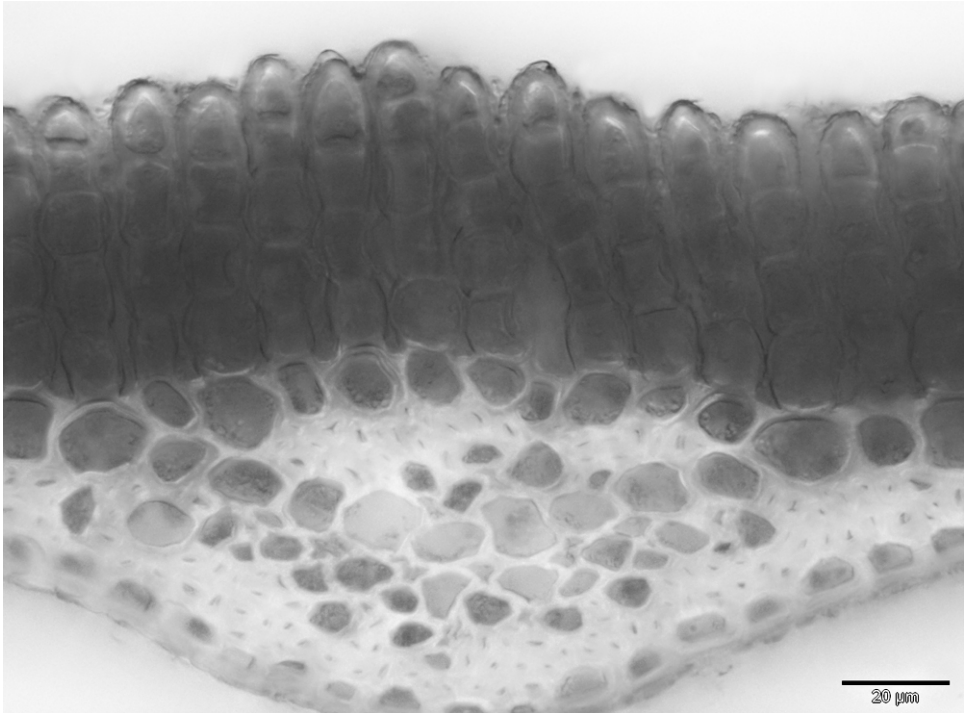
Discussie

Primair dient de vraag gesteld worden: Is het voorkomen van vertakte vormen van *Polytrichum*-soorten echt iets van de laatste jaren of werden ze tot dusver over het hoofd gezien? Toegegeven, men moet er inderdaad bewust naar zoeken maar ondanks dat lijkt het niet erg aannemelijk dat het recente ontwikkelingen betreft. Het zou derhalve een goede zaak zijn als hieraan meer aandacht besteed zou worden, tevens om meer inzicht te krijgen inzake de landelijke verspreiding.

Inzake de vraag betreffende de taxonomische status van betreffende mossen dient m.i. gesteld te worden dat voortgezet morfologisch onderzoek weinig zinvol lijkt en dat

slechts elektroforetisch en/of DNA-onderzoek uitsluitsel zou kunnen geven. Prematuur en in afwachting van formele besluiten terzake zou men, gezien het

duidelijk verschil, de vertakte vorm van het Fraai haarmos als *Polytrichum formosum* variëteit/forma *dendroides* kunnen benoemen.

Figuur 2. Bladdoorsnede van boomvormig vertakt Fraai haarmos (*Polytrichum formosum*) (foto: Cris Hesse, Nationaal Herbarium Nederland - Leiden)

Dankwoord

Ik ben de heren B. Horvers en C. Hesse zeer erkentelijk voor het maken en ter beschikking stellen van bijgaande fotos.

Literatuur

- Kruijjer, J.D., C. Buter, C. Hesse & B.O. van Zanten. 2006. Boomvormig vertakte haarmossen in Nederland: een (her)ontdekking die vooral vragen oproept. *Gorteria* 32: 65-90.
- Touw, A. en W.V. Rubers. 1989. *De Nederlandse Bladmossen*, 1989. KNNV Uitgeverij, Utrecht.
- Hill, M.O. et al. 2006. Annotated checklist of the mosses of Europe and Macronesia. 2006. *Journal of Bryology* 28: 198-267.

Auteursgegevens

C. Buter. Looiersveld 48, 5121 KE Rijen.

Abstract

Branched Polytrichum formosum

Since the (re)discovery of treeshape branched plants of the *Polytrichum commune*-complex some years ago, now similarly shaped plants of *Polytrichum formosum* were found on several locations in the Netherlands. These facts clearly need a taxonomical approach in which electrophoretic or DNA research might be useful.